

۵۰۰

۱

۲۶۸

خوشنوی

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

فرهنگ واژگان و اصطلاحات ادبی

عربی - فارسی

دکتر سید محمد رضی مصطفوی نیا

دکتر محمود رضا توکلی همدی

دکتر مهدی ناصری

اعضای هیئت علمی دانشگاه قم

سرشناسه	: مصطفوی‌نیا، سیدمحمدرضی، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: فرهنگ واژگان و اصطلاحات ادبی (عربی - فارسی) / مولفان سیدمحمدرضی مصطفوی‌نیا، محمودرضا توکلی‌محمدی، مهدی ناصری.
مشخصات نشر	: قم: دانشگاه قم، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۳۶۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۶۱-۸۹-۹
وسعت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۸۰ - ۱۰.
موضوع	: زبان عربی -- واژه‌نامه‌ها -- فارسی
شناسه افزوده	: توکلی محمدی، محمودرضا، ۱۳۵۹ -
شناسه افزوده	: ناصری، مهدی، ۱۳۵۹ -
شناسه افزوده	: دانشگاه قم
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ف ۲م ۵۵ / PJ ۶۶۳۶
رده بندی دیویی	: ۴۹۲/۷۱ فا
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۱۱۲۲۱

انتشارات دانشگاه قم

عنوان: فرهنگ واژگان و اصطلاحات ادبی (عربی - فارسی)
 نویسنده: سیدمحمدرضی مصطفوی‌نیا، محمودرضا توکلی‌محمدی، مهدی ناصری.
 ویراستار: رسول دهقان ضاد
 صفحه آرا: محمد باقر مهرآبادی
 چاپ و صحافی: کوثر
 ناظر فنی: محمد رضا شجاعی
 طراح جلد: روح الله محمدی
 نوبت و سال چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۲
 شمارگان: ۵۰۰
 بهاء: ۳۵۰۰۰۰ ریال
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۶۱-۸۹-۹

آدرس الکترونیکی: Publication@Qom.ac.ir

کلیه حقوق مادی و معنوی برای ناشر محفوظ است.

قم، بلوار الغدیر، دانشگاه قم، اداره چاپ و انتشارات دانشگاه

تلفن: ۰۳۳۴۴-۳۲۱۰-۲۵-۰۳۳۴۵-۳۲۱۰-۲۵

مقدمه

دو ملت ایران و عرب به علت هم‌جواری، از دیرباز با یکدیگر روابط تنگاتنگی داشته و این امر بر فرهنگ و آداب و رسوم ایشان تأثیر فراوانی برجای گذاشته است. البته در دوران پیش از اسلام، این تأثیر بیشتر از جانب سیطره و نفوذ فرهنگ فارسی بر فرهنگ عربی نمود داشته و بعد از آن به نفع فرهنگ عربی تغییر جهت داد. با روی کار آمدن دولت ساسانیان و سیاست آنها در تأسیس دولت منازره در حیره، این ارتباط رنگ و بوی قوی‌تری به خود گرفت و دولت منازره که به نوعی دست نشانده و وام‌دار امپراطوری ساسانی به شمار می‌آمد در نفوذ زبان و فرهنگ فارسی در میان عرب‌ها نقش بسیار پررنگی ایفا کرد. بعد از ورود عرب‌های مسلمان به ایران و فروپاشی امپراطوری ساسانی به دست آنها، ایران تازه مسلمان حدود دو قرن به دست اعراب اداره می‌شد. این امر در کنار مهاجرت گسترده عرب‌ها به ایران و سکونت آنها در این سرزمین، تأثیر چشمگیری در گسترش زبان و ادب عربی در سرزمین ایران داشت، به نحوی که زبان

فارسی در گستره‌ی وسیعی با واژه‌ها و تعابیر و اصطلاحات عربی آمیخته شد و با روی آوردن ایرانیان مسلمان به زبان و ادب عربی - به عنوان زبان قرآن کریم و دین مبین اسلام - شاهد ظهور برخی از بزرگترین دانشمندان و شاعران و نویسندگان ایرانی عرب زبان هستیم که خدمات ایشان به زبان ادب عربی و نیز دین مبین مورد اعتراف همگان است. بزرگانی چون عبدالحمید کاتب، ابن عمید، بشار بن برد، ابونواس، ابن مقفع و... از جمله این افراد به شمار می‌روند.

بعد از گذشت بیش از دوازده قرن از ورود اسلام به ایران، و با وجود فراز و فرودهایی که در رابطه ایرانیان با قوم عرب وجود داشت، باز هم تأثیر زبان و ادب عربی بر ادبیات فارسی پابرجا بود و از طرفی علاقه‌ی ایرانیان به زبان عربی به عنوان زبان اسلام و قرآن مجید به قوت خود باقی بود، ولی متأسفانه بعد از عصر مشروطه و با پیدایش و قوت گرفتن جریان به اصطلاح روشن فکری و ترقی خواهی، فریادهایی از سوی روشن فکران بلند شد که خواهان جدایی از زبان عربی و گرایش به سمت زبان‌های غربی و اروپایی بود، هرچند این امر در ابتدا طرفدارانی پیدا کرد، ولی به تدریج و با روشن شدن نیت‌های پنهان مدافعان این عقیده، بازار ایشان از رونق افتاده و کساد شد. با فروپاشی دولت پوشالی و بیگانه پرست پهلوی و روی کار آمدن نظام مقدس جمهوری اسلامی در ایران عزیز، و با این گفته‌ی گهربار امام راحل رحمه الله علیه که زبان عربی از ماست، بار دیگر زبان عربی در ایران در کانون توجه قرار گرفت و به سوی بازگشتن به جایگاه واقعی خود در جامعه‌ی اسلامی ایران گام برداشت. اثر حاضر نیز یکی از گام‌های کوچکی است که نگارندگان آن در همین راستا برداشته و با این اثر تألیفی سعی

نموده‌اند سهم کوچکی در طی این مسیر را به خود اختصاص دهند. کتاب پیش رو همان گونه که از نام آن پیداست در برگیرنده‌ی واژگان و اصطلاحات ادبی است که در ادبیات عربی کاربرد فراوان داشته و برای پژوهشگرانی که در رشته‌های مختلفی چون زبان و ادبیات فارسی، زبان و ادبیات عربی، علوم قرآن و حدیث، الهیات و معارف اسلامی و نیز حوزه‌های علمیه و... با زبان و ادب عربی سر و کار دارند به عنوان کتابی کاربردی، مفید قابل استفاده است. نگارندگان در این اثر سعی داشته‌اند تا با گردآوری رایج‌ترین و پرکاربردترین اصطلاحات زبان و ادب عربی، در عرصه‌های مختلفی چون صرف و نحو و بلاغت و نقد و تاریخ و تاریخ ادبیات و... بازه‌های اولیه و کاربردی و اطلاعات عمومی مورد نیاز دانشجویان و طلابی را که در زمینه‌ی علوم ادبی عربی به بحث و تحقیق و کنکاش و مطالعه مشغولند، آورده‌اند. با دیدی کلی نگر، سعی بر آن داشته تا از یک طرف این عزیزان را در سطحی مناسب و کاربردی، از مراجعه به کتاب‌های مختلف و سرگردانی در میان فرهنگ‌ها و دائرة المعارف‌های فراوان بی‌نیاز سازد؛ و از طرفی برای جلوگیری از خسته کننده بودن این اثر برای دانشجو، تمامی اصطلاحات و واژه‌های گردآوری شده بر طبق حروف الفبا، و نه به صورت موضوعی، تقسیم بندی شد، تا از یک سو اختصاص یک بخش به عنوان مثال به مباحث نحوی و یک بخش به مباحث بلاغی و... باعث کسالت فرد مراجعه کننده به فرهنگ پیش رو به علت یکسان بودن موضوع واژه‌ها نشده و از سویی دیگر تنوع موضوعی واژه‌ها خود مشوقی باشد برای دانشجو جهت مطالعه سایر اصطلاحات و واژه‌های مرتبط. به عنوان مثال شخصی که در این فرهنگ به دنبال واژه‌ی

علم الأصوات باشد بعد از آن به ناگاه خود را با اصطلاحاتی چون علم البديع و علم البردی و علم البلاغة نیز روبرو می‌بیند و این امر هم باعث جذابیت اثر شده و هم دانشجو را برمی‌انگیزد که به دنبال مطالعه اصطلاحات بعدی نیز رفته و به نوعی دامنه‌ی اطلاعات عمومی خود را در حیطه‌ی زبان و ادبیات عربی بالا برد. حال اگر این واژه‌ها بر حسب موضوعی تقسیم بندی شده بود نمی‌توانست این تنوع و جذابیت را برای مراجعه کننده به کتاب در برداشته باشد. از سوی دیگر تقسیم بندی الفبایی این امکان را برای خواننده فراهم می‌کند تا مدخل مورد نظر به راحتی و در کم ترین وقت بیابد حال آنکه در تقسیم بندی موضوعی این امر به راحتی میسر نبوده و خواننده - به فرض ندانستن موضوع واژه مورد نظر - مجبور است برای یافتن مدخل مورد نظر خود به تمامی موضوعات مراجعه نماید. برای نگارش کتاب حاضر از منابع، فرهنگ لغت‌ها و نیز سایت‌های معتبر پژوهشی متعددی استفاده شد. مهم ترین منابع مورد استفاده در اثر حاضر به قرار زیر است:

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- آبرامز، مایر هوارد. (۱۳۸۶ش). فرهنگ‌واره اصطلاحات ادبی / نویسنده مایر هوارد آبرامز، جفري گلت هارپهام؛ مترجم سیامک بابایی. تهران: انتشارات سخن..
- انطوان نعمه و دیگران، (۲۰۰۰م). المنجد فی اللغة العربیة المعاصرة. بیروت: دار المشرق.

- انوشه، حسن. (۱۳۸۳ش). دانشنامه ادب فارسی. تهران: موسسه فرهنگی و انتشاراتی دانشنامه.

- باطنی، محمدرضا. (۱۳۸۴). فرهنگ معاصر انگلیسی فارسی.

- بهمنیاری، احمد. (۱۳۶۹ش). داستان نامه‌ی بهمنیاری. به کوشش فریدون بهمنیار. تهران: دانشگاه تهران.

- برنوی آملی، مهدی. (۱۳۶۵ش). ریشه‌های تاریخی امثال و حکم. تهران: کتابخانه‌ی سنایی.

- تفهیمی، ساجدالله. (۱۳۷۵ش). فرهنگ اصطلاحات علوم ادبی. اسلام آباد: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان.

- جمالزاده، سیدمحمدعلی. (۱۳۶۱ش). فرهنگ لغات عامیانه. به کوشش محمدجعفر محجوب. تهران: فرهنگ ایران زمین، تهران: ۱۳۴۱، تهران: کتابفروشی ابن سینا، تهران ۱۳۶۱.

- داد، سیما. (۱۳۷۱ش). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: مروارید.

- دحداح، آنتوان (۱۳۷۷ش). فرهنگ اصطلاحات صرف و نحو عربی، ترجمه: ابوالفضل غلامی، صفر سفیدرو، قم: انتشارات ظفر.
- الدقر، عبدالغنی. (بی تا). معجم قواعد اللغة العربية.

- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۶۱ش). امثال و حکم. تهران: امیرکبیر، ۴ج.

- دهگان، بهمن. (۱۳۸۳ش). فرهنگ جامع ضرب‌المثل‌های فارسی. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

- سخنور، جلال. (۱۳۸۱ش). فرهنگ اصطلاحات ادبی: مشتمل بر واژگان صناعات و نقد ادبی. تهران: اشتیاق.

- سعیدی، احمد. (۱۳۶۴ش). فرهنگ فارسی شرق: شامل واژه‌های فارسی و لغات عربی و اروپایی مصطلح در زبان فارسی و اصطلاحات علمی و ادبی. تهران: شرق.

- سعیدی پور، م. (۱۳۷۴ش). فرهنگ فارسی خرد: شامل واژه‌ی متداول فارسی و کلمات بیگانه مصطلح در زبان فارسی و اصطلاحات و تعبیرات علمی، ادبی و هنری. تهران: فخر رازی.

- شاملو، احمد. ۱۳۷۲-۱۳۵۷. کتاب کوچه. مازیار، ۷ج، تهران.

- شریعت، رضوان. (۱۳۷۰ش). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: هیرمند.

- طاحونی، علی رضا. (۱۳۷۸ش). فرهنگ اصطلاحات متقابل و متشابه:

ادبی، تفسیری، اعتقادی، اخلاقی، فقهی. قم: بخشایش.

- طباطبائی، محمد. (۱۳۶۷ش). فرهنگ اصطلاحات صناعات ادبی؛

انگلیسی - فارسی و فارسی - انگلیسی. مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد

فرهنگی رضوی.

- عمید، حسن. (۱۳۷۴ش). فرهنگ عمید؛ شامل واژه‌های فارسی و لغات

عربی و اروپایی مصطلح در زبان فارسی، و اصطلاحات علمی و ادبی.

تهران: امیر کبیر.

- مرادی، علی اصغر. (۱۳۷۸ش). فرهنگ اصطلاحات سخن آرای. تهران:

موسسه پژوهشی ابن سینا، جامعه پژوهشگران.

- مقدادی، بهرام. (۱۳۷۸ش). فرهنگ اصطلاحات نقد ادبی. تهران: فکر.

www.pajoohe.com

www.encyclopadiaislamica.com

library.tebyan.net

www.vajehyab.com

در پایان بر خود لازم می‌دانیم از جناب آقای دکتر رسول دهقان ضاد،
عضو محترم هیأت علمی دانشگاه قم، که در ویرایش علمی این اثر،
نگارندگان را یاری نمودند نهایت تشکر و قدردانی را داشته باشیم. از تمامی
عزیزانی که نگارندگان را از دیدگاه‌های خود در بهتر نمودن اثر حاضر
بهره‌مند سازند، بی‌اندازه سپاسگزاریم.

www.ketab.ir